

PRISCILLA WALD, *Contagious. Cultures, Carriers, and the Outbreak Narrative*,

Durham-London 2008, Duke University Press, 374 s.
ISBN 978-0-8223-4153-6

Kniha Priscilly Wald *Contagious* by v dňoch písania tejto recenzie mohla slúžiť ako návod na čítanie novín a mediálnych správ vôbec. Zámerom Wald je totiž opísať naráciu prepuknutia nákazy a v niekoľkých prípadových štúdiách demonštrovať jej plasticnosť aj tvorbu jej relatívne pevnej štruktúry. A čo iné než prepuknutie nákazy (v doslovnom medicínskom aj v prenesenom žurnalistickom zmysle) sme mohli sledovať v máji a júni 2011 v súvislosti s nákazou baktériou *E. coli* sprevádzanou hemolyticko-uremickým syndrómom? Podobnou aktualizáciou voľne rámcuje svoju knihu aj Wald – do slovníka nákazy uvádza čitateľky a čitateľov prostredníctvom príkladu šírenia SARS v roku 2008.

Jej práca je genealogická. Sleduje, akými rôznymi spôsobmi sa vytváralo uchope-
nie problému nakažlivých chorôb predovšetkým v Spojených štátoch amerických od prelomu 19. a 20. storočia až do súčasnosti. Viazanosť na konkrétne geografické a politické umiestnenie je pritom dôležitá – nákaza, vírus, jeho nositelia a nositeľky sú liminálni, pohybujú sa na hraniciach. Invazívne prekračujú hranice národov, spoločností, štvrtí, get, alebo hranicu vytvárajú v ich vnútri – ako napríklad vtedy, keď vírus šíri jeho zdravý nositeľ. Geopolitické ohraničenie knihy tvoria Spojené štáty americké a jednotlivé prípadové štúdie skúmajú, ako telá zasadené do diskurzov epidemiológie, imunológie, bakteriológie a virológie formujú spôsoby prináležania k nadindividuálnym celkom. Ako priliehavo píše autorka v úvode: „Interakcie, z ktorých ochorieme, nás zároveň konštituujú ako komunitu.“ (s. 2.)

Skúmanie Wald by bolo možné nazvať aj biopolitickým, na veľkej ploche totiž skúma vznik a roly preventívnej medicíny aj pojmu verejného zdravia (či v slovenských aj českých slovníkoch „národného zdravia“). Rámec biopolitiky však jej výkladu nestačí. Autorka poukazuje na závažné obmedzenie Foucaultovho prístupu v tom, že „neponúka podložený výklad afektívnej skúsenosti viazucej sa na pocit prináležania, ktorý z ľudí robí ‚ľud‘“ (s. 18). A hoci pre ňu samu afekt nosným pojmom explicitne nie je, kniha okolo neho neprestajne krúži. Afekt sprevádza ambivalentnosť nákazy. Ako na jednom mieste píše autorka, nákaza je zvláštna, ambivalentná preto, lebo je vyhrotením nevyhnutnosti ľudského kontaktu, dotyku. A je to práve afekt, čo označí anticipovaný či skutočný dotyk ako žiaduci alebo odpudivý.

Možno však najpriliehavejším označením pre podujatie Wald by bolo hovoriť o ňom ako o humanitnom výskume vedkyne socializovanej v oblasti literatúry, pre ktorú – ako znie motto epilógu od Muriel Rukeyser – sa svet neskladá z atómov, ale z príbehov, narácií. Aj nákazlivé choroby sú podľa Wald preznačené naráciou prepuknutia nákazy, ktorá ako relatívne stabilná šablóna obieha rôznymi žánrami – žurnalistickým, vedeckým, populárno-náučným, beletristickým aj filmom. Narácia prepuknutia nákazy je „protirečivým, ale presvedčivým príbehom o nástrahách vzájomnej závislosti ľudí a o víťazstve ľudského spojenia a spolupráce, príbehom o vedeckej autorite a evolučných výhodách mikrobov, príbehom o ekologickej rovnováhe a blížiacej sa pohrome“ (s. 2). Táto vysoko generalizovaná schéma, ako ďalej tvrdí autorka, akoby mala byť vtlčená do reality a lekári, expertky, žurnalistky, úradníci ju mali len odčítavať z jej existujúcich vonkajších znakov. Problémom podľa Wald nie je existencia príbehu; príbehy sú pre ľudské poznávanie nevyhnutné. Problematickou je jeho autoritatívnosť, ktorá v konečnom dôsledku určuje to, čo sa bude skúmať, kto a na čo sa bude liečiť, kto a prečo zomrie, kedy, ako pomaly a ako rýchlo. Narácia prepuknutia nákazy nie je rozprávaním o nákaze ex post, ona sama je „epidemiologickou mapou, elektrónkovým mikroskopom, nástrojom zviditeľňujúcim neviditeľné, ktorý si prepožičiava expertízu a zároveň zodpovedá jej nárokom a aj ju konštruuje“ (s. 39).

Jednotlivé charakteristické rysy narácie prepuknutia nákazy Wald objavuje v štúdiách prípadov, ktoré sa v oblasti výskumov nákazy stali definičnými. Potom, čo v prvej kapitole autorka predstaví väzbu medzi choroboplodným zárodkom, telom a národom, kapitolami ďalej prechádza ako dejinami dlhého 20. storočia, storočia nákaz. Protonaráciou prepuknutia nákazy je história diagnostikovania a disciplinovania Mary Mallon, írskej migrantky pracujúcej v newyorských domácnostiach na začiatku 20. storočia, ktorá sa stala prvou zadokumentovanou zdravou nositeľkou vírusu. Zo zvyku by som mohla napísať, že Wald rozpráva príbeh „Týfusovej Mary“ na pozadí emancipácie žien aj rozvoja sociológie. Nie je to ale celkom tak. Preto, aby Wald zlomila silu existujúcej narácie, autorka v kapitole nadpisanej menom Mary Mallon, Mallon decentruje. Čitateľky a čitatelia sa síce na istý moment môžu identifikovať s melodramaticky vybudovaným príbehom o Mallon ako „padlej žene“, no vzápätí sú vystavení pojednaniu o pojmoch sociálnej kontroly, morálnej a sociálnej nákazy v oblastiach tak rôznorodých, ako sú psychoanalýza, sociológia a sociálna práca. Hoci jednotlivé kapitoly často gravitujú k ľudským aktérom (Týfusová Mary, Pacient Nula, rôzne filmové postavy), je dobré vynaložiť svoju čitateľskú námahu a uchopiť historicky vymedzené celky knihy ako zložky skladajúce sa z preskupiteľných blokov, ktoré rozprávajú príbehy (!) o prekérnosti ustanovovania hraníc ľudských spoločenstiev v prepojení svete a tiež príbehy o prekérnosti ich opisu a riadenia.

Tretia kapitola zachytáva rozvoj sociológie, ktorá si za svoj „modelový organizmus“ zobrala etnické enklávy imigrantov. Na nich mohla v akoby laboratórnych podmienkach študovať sociálnu štruktúru, ktorej paradigmou sa načas stala komunikácia a prenos (informácií aj nákaz). Štvrtá kapitola sleduje rozdelenie sveta na prvý, druhý a tretí svet počas studenej vojny a ich virologické aj sociologické z významnenie. Kým v ďalšej kapitole bude Wald analyzovať renesanciu epidemiológie napríklad s pomocou učebných osnov kurzu aplikovanej epidemiológie ponúkaného Centrom prenosných chorôb, za jeden z paradigmatických textov pre obdobie studenej vojny Wald pokladá dve filmové spracovania románu Jacka Finneyho *The Body Snatchers* (1955) z rokov 1956 a 1978. Vedecké tvrdenie z učebnice všeobecnej virológie Sylvestra E. Luriu o tom, že vírusy používajú materiál hostiteľských buniek nielen na svoje vyživenie, ale na svoju duplikáciu, tvorí aj pointu literárnych a filmových príbehov o zlodejoch ľudských tiel. Skutočných ľudí nahradzujú ich navonok identickí dvojníci, z ktorých sa však ich zavírením stali „živé mŕtvolý“, ľudia bez emócií, bez duše. Wald jednotlivé spracovania tohto príbehu zaujímavo viaže na rozličné politické a urbánne kontexty – obavy z komunistického vymývania mozgov, brainwashingu, menticídy, ale aj existenciu sociálnej anomie a odcudzenia v urbánnom prostredí v období po búrlivých 60. rokoch.

Piata kapitola nás privádza do nedávnej minulosti, keď rekonštruuje naráciu prepuknutia nákazy HIV-AIDS ako dramatizácie vzťahov v globalizovanom svete – zvýšenej mobility, intenzívnej výmeny tovarov aj ekonomických rozdielov. Sústreď sa na obsesívne detektívne pátranie po „superširitelovi“ vírusu HIV, „Pacientovi Nula“, ktorého hrdinskí epidemiológovia umiestnili do tela kanadského stewarda Gaetana Dugasa. Wald podrobne sleduje fabrikáciu tohto subjektu od prvých formalizovaných opisov v odborných časopisoch v roku 1981 až po jeho škandalizujúci príbeh v knihe Randyho Shiltsa *And the Band Played On* (1987). Poukazuje na to, že v moralizujúcom jazyku osobnej zodpovednosti dobrých subjektov, podľa ktorého sa zodpovedné správanie zakladá na konaní podľa dostupných vedeckých informácií, je pre kontrolu či manažment ochorenia potrebné nájsť vinníkov a odsúdiť ich.

Nákaza má sledovať jasný scenár: identifikácia, detektívne pátranie po jej vzniku a širiteloch a napokon kontrola. Čo ak však tento scenár zlyháva? HIV-AIDS je toho príkladom – Wald zaznamenáva zmenu v rozprávaní príbehu choroby v 90. rokoch, keď sa prestáva oslavovať heroická práca epidemiológie a oslavuje sa skôr sila ľudského ducha, ktorá by mala víťaziť nad nákazou, no doposiaľ nad ňou nevíťazí. Wald sa nepúšťa na pole morálnej filozofie či etiky, hoci by ono osvietencky konotované víťazstvo ľudského ducha aj prepisovanie nákaz ako „vojny svetov“ medzi mikróbmi a ľuďmi mohla pokojne odsúdiť ako kvietizmus podporovaný širokou paletou diskurzov a praxí.

V epilógu Wald radikálne mení perspektívu a pozornosť upriamuje na odlišné uchopenie zdravia, chorôb v globálnom kontexte. Ak v celej publikácii rysovala kontúry narácie prepuknutia nákazy a jej kontroly a implicitne kritizovala jej efekt sebauspokojenia pri budovaní identity konkrétnych spoločností, tu s využitím práce aktivistu v oblasti zdravia Paula Farmera *The Pathologies of Power* (2005) (ale napríklad aj referenciami na práce ekonóma Amartyu Sena) jasne argumentuje za to, že prepuknutie nález je vecou nespravodlivej deľby bohatstva a štruktúrneho násillia na globálnej úrovni. Spôsoby rozprávania o nákazlivých chorobách sú dôležité a hoci ich zmena samotný problém existencie nákazlivých chorôb nevyrieši, je nevyhnutnosťou pre zmenu perspektívy na perspektívu sociálnej spravodlivosti.

Contagious je náročná kniha a vyžaduje pozorné čítanie. Úmyselná práca autorky na rozbíjaní konvencií rozprávania príbehov aj konvencií disciplín znesamozrejmuje uchopenie nosných pojmov, argumentov, disciplinárnych tradícií aj kultúrnych kontextov. Fascinuje diverzifikovaným chápaním toho, čo tvorí text či literatúru, a z tohto „literarizovania“ sveta ťaží maximum. Ako pomôcka pre kníhkupkyne a kníhkupcov je na obálke uvedené zaradenie knihy do kultúrnych, vedných a amerických štúdií. Kniha ale nemá modelovú – disciplinárnu – čitateľku. Rovnako tak ako by mohla otvárať nové oblasti záujmu pre literárne vedkyne a vedcov v Čechách a na Slovensku, by mohla byť výzvou aj pre sociálne historičky a historikov. Krátky a pôsobivý „aktivistický“ záver knihy by nemal prepísať ďalšie závažné otázky, ktoré kniha kladie a ktoré sa – podľa môjho názoru – týkajú najmä knihou budovanej a predstavovanej sociálnej ontológie. Ako som spomenula, Priscilla Wald sa v *Contagious* usiluje o decentrovanie ľudských aktérov a zároveň problematizuje prírodovedné aj sociálnovedné klasifikácie, ktoré sú vpletené do zložitej matrice inštitúcií a praktík. Jej sociálna ontológia zostáva explicitne neartikulovaná. Pri ďalších čítaniach knihy by som ale možno siahla po teórii asambláží, ktoré sa – nazdávam sa – *Contagious* priamo núkajú.

Lubica Kobová